

april bekend werd dat dit ontslag, ondanks de waarschuwingen van van Dam en van de president-curator, de Ruyter van Steveninck, doorgezet zou worden, was de maat vol. Idenburg, secretaris van het college van curatoren, legde zijn functie neer en de overgrote meerderheid der hoogleraren liet zich al evenmin intimideren. Niet minder dan drie-en-vijftig hunner (Leiden telde in totaal acht-en-zestig hoogleraren), door drie lectoren gevolgd, deelden begin mei aan van Dam mee dat zij ontslagen wilden worden – enkelen hunner doken veiligheidshalve meteen onder.

Van Dam was niet van zins, al die ontslagaanvragen in te willigen. Samen met op ten Noort, de Ruyter van Steveninck en een van Wimmers hoofdambtenaren, Schwarz, ging hij de Leidse hoogleraren in drie groepen indelen: 'aanstichters', 'meelopers' en 'overgehaalden', en in eerste instantie willigde hij per 1 juni '42 alleen de ontslagaanvraag der 'aanstichters' en 'meelopers' in: dat waren acht-en-twintig hoogleraren en twee lectoren; bovendien trok hij op hun verzoek de toelating als privaät-docent van vijf andere wetenschapsbeoefenaren in. De namen van de meeste 'aanstichters' en 'meelopers' werden meteen op de gijzelaarslijsten genoteerd en meer dan twintig hunner werden medio juli in het kader van de tweede grote gijzelaarsactie gearresteerd: anderen kon men niet vinden omdat zij ondergedoken waren.

Dit alles betekende het voorlopig einde van de Leidse universiteit – *niet* van alle werkzaamheden die in het verband van deze universiteit verricht werden. De medische klinieken, de laboratoria, enkele universitaire instituten en de bibliotheek bleven in stand, en nu eenmaal vaststond dat het universitair bedrijf niet hervat zou worden, had een aantal ex-hoogleraren er geen bezwaar tegen, als hoofden van klinieken, laboratoria of instituten de werkzaamheden voort te zetten. Van Dam wist daarvoor de instemming der Duitsers te verwerven. Formeel werden per 1 maart '43 nog eens zeven-en-twintig hoogleraren op eigen verzoek ontslagen. Aan een aantal leden van de twee ontslagen groepen (de groep van 1 juni '42 en die van 1 maart '43) werd opgelegd, Leiden te verlaten. Enkelen kwamen in acute financiële moeilijkheden te verkeren. Een door oud-burgemeester van de Sande Bakhuyzen geleide geheime steunactie bracht voor hen de nodige gelden bijeen tot het (illegale) Nationaal Steunfonds later de hulpverlening kon overnemen.

★

'*Presidium libertatis*' ('bolwerk der vrijheid') – de hoogleraren van Leiden hebben zich het devies van hun universiteit waardig betoond. Zij hebben